

УДК 375.5.015.31:316.42

СУТНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ**Єжова О. О.**

У статті наведено теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов навчально-виховного процесу. Результати аналізу поняття “організаційно-педагогічні умови” дозволяють прийти до висновку, що це сукупність взаємопов’язаних обставин, які забезпечуються на управлінському рівні для досягнення запланованої мети й стосуються управління педагогами та їх професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю. Організаційно-педагогічні умови можуть стосуватися ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу здійснюваного педагогічного процесу.

Ключові слова: педагогічні умови, організаційно-педагогічні умови, загальноосвітній навчальний заклад, учні, педагоги.

В статье приведено теоретическое обоснование организационно-педагогических условий учебно-воспитательного процесса. Результаты анализа понятия “организационно-педагогические условия” позволяют прийти к выводу, что это совокупность взаимосвязанных обстоятельств, обеспечивающихся на управленческом уровне для достижения намеченной цели и касающиеся управления педагогами и их профессиональной деятельностью, а также учащимися и их деятельностью. Организационно-педагогические условия могут касаться ресурсов, научно-методического обеспечения и мониторинга осуществляемого педагогического процесса.

Ключевые слова: педагогические условия, организационно-педагогические условия, общеобразовательное учебное заведение, ученики, педагоги.

The article gives theoretical substantiation to the organizational and pedagogical conditions of the teaching and educational process. Analysis of the notion of “organizational and pedagogical conditions” allows to conclude that it is a conjunction of interrelated circumstances ensured at the administrative level for the achievement of the set targets and pertaining to the management of teachers and their professional activities, as well as students and their activities. Organizational and pedagogical conditions may concern resources, scientific methodological support and monitoring of the implemented pedagogical process.

Key words: pedagogical conditions, organizational and pedagogical conditions, general education institution, students, teachers.

Постановка проблеми. У сучасних педагогічних дослідженнях з теорії та методики виховання предметом часто виступають педагогічні умови, забезпечення яких, на думку дослідника, сприятиме позитивному впливові на розвиток і формування вихованців. У деяких наукових роботах автори розглядають організаційно-педагогічні умови досліджуваного процесу або явища. Не завжди таке виокремлення організаційно-педагогічних умов доцільне, і не завжди до їх переліку входять дійсно організаційно-педагогічні умови. Отже, постає необхідність теоретичного обґрунтування і уточнення понять “педагогічні умови” та “організаційно-педагогічні умови”.

Мета статті полягає в розкритті сутності поняття “організаційно-педагогічні умови” для досліджень у сфері освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Розпочнемо аналіз з поняття “умови”. Насамперед, треба визначитися із взаємовідношеннями понять “фактор” і “умова”. Фактор ми розглядаємо як об’єктивно існуючу подію, явище, факт, зв’язок, що визначає зміни, розвиток або стійкість існування цілого. У філософії умови розуміють як те, від чого залежить щось інше (у нашому контексті можна говорити про залежність фактора); суттєвий компонент комплексу об’єктів [16, с. 707]. По суті, умова – це необхідна обставина, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [15]. Для нас важливо, що

“сукупність конкретних умов утворює середовище перебігу того чи іншого процесу, явища, від якого залежить дія законів природи і суспільства” [16, с. 707]. Якщо процес розглядати як фактор, то умови – це обставини, які достатні і необхідні для реалізації можливостей, що закладені у тому чи іншому процесі (факторі).

Важливим є те, що умови можна забезпечувати, добирати, поєднувати. Аналогічну думку зустрічаємо у В. Андрєєва, який стверджує, що педагогічні умови є результатом “цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (приймів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей” [1, с. 124].

Отже, намагаючись досягти результату, можна сукупністю умов впливати на перебіг процесу, сприяти його дієвості.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці фактором виступає педагогічний процес (навчально-виховний) – “цілеспрямована, свідомо організована динамічна взаємодія вихователів і вихованців, у процесі якої вирішуються суспільно необхідні завдання освіти й гармонійного виховання” [7, с. 253], – тому створені для нього умови будуть педагогічні. За С. Гончаренком, педагогічний процес має такі компоненти: мета, завдання, зміст, методи, засоби й форми взаємодії педагогів і вихованців, результат [7, с. 253]. Отже, **педагогічні умови** можуть стосуватися одного, декількох або усіх згаданих компонентів і є **необхідними обставинами, які сприяють та уможливають досягнення очікуваного результату внаслідок здійснення педагогічного процесу.**

Необхідно зазначити, що кожен компонент педагогічної системи має свою специфіку, яка обов’язково зумовлює добір педагогічних умов. Особливо важливою для цього є мета педагогічного процесу. Наприклад, метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є:

- підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина;
- забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя [12].

Відповідно до мети перед загальною середньою освітою поставлені основні завдання, серед яких:

- побудова ефективної системи національного виховання на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, забезпечення фізичного, морально-духовного, культурного розвитку дитини, формування соціально зрілої творчої особистості, громадянина України і світу, підготовка молоді до свідомого вибору сфери життєдіяльності;
- забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, створення сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу навчально-виховного процесу;
- створення здоров’язберезувального освітнього середовища;
- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів системи освіти; підвищення їх управлінської культури [12].

Реалізація кожного завдання можлива у тому разі, коли будуть забезпечені відповідні педагогічні умови. Такими умовами досягнення завдання щодо побудови ефективної системи національного виховання виступають:

- 1) розроблення та реалізація Концепції національного виховання;
- 2) забезпечення відповідності змісту і якості виховання актуальним проблемам та перспективам розвитку особистості, суспільства, держави;
- 3) взаємодія сім’ї, освітніх установ, органів управління освітою, дитячих і молодіжних громадських організацій, широких верств суспільства, місцевої громади, бізнесових структур, релігійних конфесій у вихованні і соціалізації дітей та молоді;
- 4) розроблення цілісної системи виявлення та психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді, забезпечення умов для її розвитку, соціалізації та подальшого професійного зростання;

5) розроблення програми превентивного виховання дітей і молоді в системі освіти; формування ефективної та дієвої системи профілактики правопорушень, дитячої бездоглядності та безпритульності;

6) формування здорового способу життя як складової виховання, збереження і зміцнення здоров'я дітей та молоді, забезпечення їх збалансованого харчування, диспансеризації;

7) створення системи психолого-педагогічної та медико-соціальної підтримки і реабілітації сім'ї тощо [12].

Навіть цей неповний перелік педагогічних умов свідчить про те, що вони спрямовані на організацію та перебіг педагогічного процесу, у ході якого планується застосовувати різні обставини, норми і правила, вимоги тощо. Так, при забезпеченні перших трьох умов більша увага приділяється організаційній частині, для четвертої-п'ятої – психологічним особистісним особливостям, для шостої-сьомої – психологічним, медичним і соціальним.

Отже, педагогічні умови – це надзвичайно різнопланові обставини, які досліджують психологи, лікарі, соціальні педагоги і робітники, управлінці тощо. У педагогічній літературі зустрічаються праці, в яких автори намагаються класифікувати педагогічні умови. Для нашого дослідження логічним виступає поділ педагогічних умов відповідно до предмета їх впливу на суб'єктів та компонентів виховного процесу: організаційно-педагогічні; психолого-педагогічні; медико-педагогічні; соціально-педагогічні.

Під психолого-педагогічними умовами розуміємо обставини, спрямовані на формування і розвиток особистісних якостей, утворень; під медико-педагогічними – на збереження здоров'я вихованців; під соціально-педагогічними – на соціальну адаптацію особистості.

У зв'язку з тим, що предметом нашого розгляду є організаційно-педагогічні умови, зупинимось більш детально саме на їх аналізі. Запропоновані іншими авторами визначення організаційно-педагогічних умов мають спільні та специфічні риси. Спільним у визначенні поняття "організаційно-педагогічні умови" можна вважати те, що більшість авторів дотримується позиції щодо тлумачення умов як обставин педагогічного процесу, необхідних для досягнення його мети. При подальшому аналізі цього поняття у наукових роботах слід зазначити, що зустрічаються значні розбіжності, пов'язані з широким колом досліджуваних освітніх проблем.

Так, Є. Сінкіна розглядає організаційно-педагогічні умови як сукупність факторів, необхідних для формування вмінь і навичок, якостей [14]; Є. Козирева – як сукупність можливостей, що забезпечують ефективне виконання поставлених завдань [11]; І. Гладкая – як обставини, що забезпечують суб'єктно-активну позицію особистості у навчально-виховному процесі [6]; С. Павлов – як обставини взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу [13]; А. Галєєва – як обставини взаємодії організаційних форм та педагогічного забезпечення [4]; Н. Двудічанська – як взаємозв'язок змісту, навчально-методичного забезпечення та інноваційного середовища [8]; В. Беліков – як сукупність можливостей змісту, форм і методів педагогічного процесу [2]; Г. Демідова – як обставини реалізації управлінської функції [9] тощо. Отже, аналіз тлумачення різними авторами поняття "організаційно-педагогічні умови" дозволяє вважати слушною думку О. Галкіної, що усі ці визначення можна згрупувати на чотири напрями. Отже, як зазначає О. Галкіна [5], організаційно-педагогічні умови науковці розглядають як:

- фактор ефективності внутрішнього освітнього середовища, який відіграє роль активного початку соціального буття організації;
- організаційні ресурси та заходи (розклад занять, режим життєдіяльності навчального закладу, тривалість робочого тижня, наповнюваність класів тощо);
- сукупність взаємопов'язаних обставин, що забезпечують цілеспрямоване управління освітнім процесом (включаючи його фінансове, кадрове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення);
- обставини навчально-виховного процесу, які забезпечують досягнення поставленої навчально-виховної мети.

Щоб визначитися із тлумаченням поняття “організаційно-педагогічні умови”, у контексті нашого дослідження розглянемо термін “організаційні”.

Термін “організаційні” походить від поняття “організація”, яке у філософській енциклопедії визначається як: 1) внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємодії частин цілого; 2) сукупність процесів чи дій, що приводять до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого; 3) об'єднання людей, які спільно реалізують певну програму або мету [16, с. 463]. В Енциклопедії освіти додається ще одне тлумачення організації як технологічної функції управління [10, с. 613]. Звернувшись до філософського трактування поняття “управління”, відзначаємо, що це функція організованої системи, яка забезпечує збереження її певної структури, підтримує режим діяльності, реалізацію програми, мети діяльності [16, с. 704].

Отже, “організаційно-педагогічні умови” мають передбачати такі обставини, що сприяють упорядкованості, узгодженості взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, які спільно реалізують певну програму або мету. Тому, безперечно, організаційно-педагогічні умови стосуються технологічної функції управління педагогічним процесом.

Ієрархічна побудова системи освіти дозволяє стверджувати про управління освітньою організацією на трьох рівнях: інституціональному, управлінському та технічному. Як слушно зазначає О. Галкіна, інституціональний рівень передбачає забезпечення організаційних умов для взаємодії освітньої установи із соціумом, відповідності педагогічного процесу реаліям, збереження цілісності установи; управлінський – забезпечення організаційно-педагогічних умов для реалізації професійної діяльності педагогів і діяльності учнів, спрямованої на досягнення певної мети; технічний – забезпечення педагогічних умов щодо здійснення діяльності учнів. Отже, організаційно-педагогічні умови стосуються компонентів навчально-виховного процесу на управлінському рівні і є “сукупністю взаємопов'язаних інформаційних комплексів, які необхідно створювати суб'єкту – керівнику на управлінському рівні для забезпечення управління педагогами та їх професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю щодо досягнення запланованих педагогічних цілей” [5].

Цілком погоджуючись із таким визначенням організаційно-педагогічних умов, слід зазначити, що обставини (або, як говорить О. Галкіна, “інформаційні комплекси”), які визначаються дослідником для досягнення поставленої мети, можуть стосуватися ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу здійснюваного педагогічного процесу.

У нашому дослідженні таким педагогічним процесом є формування просоціальної поведінки учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Отже, результат її формування залежить від сукупності певних умов, які є приводом для певних дій, спонують, мотивом, що зумовлюють певні вчинки [3, с. 1140]. Це підкреслює причинно-наслідковий зв'язок між організаційно-педагогічними умовами і результатом формування просоціальної поведінки учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, під організаційно-педагогічними умовами розуміємо сукупність взаємопов'язаних обставин, які забезпечуються на управлінському рівні для досягнення запланованої мети й стосуються управління педагогами та їх професійною діяльністю, а також учнями та їх діяльністю. Організаційно-педагогічні умови можуть стосуватися ресурсів, науково-методичного забезпечення та моніторингу здійснюваного педагогічного процесу. У подальшій роботі планується визначити та дослідити конкретні організаційно-педагогічні умови формування просоціальної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів, що стосуються управління педагогами та їх діяльністю; учнями та їх діяльністю.

Література

1. Андреев В. И. Педагогика / Валентин Иванович Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2006. – 608 с.
2. Беликов В. А. Философия образования личности: деятельностный аспект : монография / В. А. Беликов. – М. : Владос, 2004. – 357 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
4. Галєєва А. П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / Галєєва Антоніна Петрівна. – Дрогобич, 2009. – 22 с.
5. Галкина О. В. Роль и место понятия “организационно-педагогические условия” в терминологическом аппарате педагогической науки [Електронний ресурс] : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Галкина Ольга Владимировна. – Самара, 2009. – 19 с. – Режим доступу:
<http://www.disserscat.com/content/rol-i-mesto-ponyatiya-organizatsionno-pedagogicheskie-usloviya-v-terminologicheskom-apparate#ixzz349LHX8B7>. – Назва з екрана.
6. Гладкая И. В. Организационно-педагогические условия становления профессиональной компетентности студента [Електронний ресурс] / И. В. Галкина. – Режим доступу:
<http://cyberleninka.ru/article/n/>. – Назва з екрана.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
8. Двучичанская Н. Н. Организационно-педагогические условия повышения профессиональной компетентности обучающихся в системе непрерывного естественнонаучного образования [Електронний ресурс] / Н. Н. Двучичанская // Наука и образование. – 2011. – № 3. – Режим доступу:
<http://technomag.edu.ru/doc/170201.html>. – Назва з екрана.
9. Демидова Г. А. Организационно-педагогические условия формирования лидерского потенциала менеджера социально-трудовой сферы в рефлексивной среде дополнительного профессионального образования [Електронний ресурс] / Г. А. Демидова. – Режим доступу:
<http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4625-2012-11-08-18-55-57>. – Назва з екрана.
10. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Козырева Е. И. Школа педагога-исследователя как условие развития педагогической культуры / Е. И. Козырева // Методология и методика естественных наук. – Омск : ОмГПУ, 1999. – Вып. 4. – С. 24.
12. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Режим доступу:
<http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>. – Назва з екрана.
13. Павлов С. Н. Организационно-педагогические условия формирования общественного мнения органами местного самоуправления : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика” / Павлов Сергей Николаевич. – Магнитогорск, 1999. – 23 с.
14. Синкина Е. А. Организационно-педагогические условия формирования профессиональных компетенций студентов технического вуза [Електронний ресурс] / Е. А. Синкина. – Режим доступу:
http://www.vestnik.pstu.ru/engine/get_file.php?. – Назва з екрана.
15. Український тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://ukrainian_explanatory.academic.ru/184788. – Назва з екрана.
16. Философский энциклопедический словарь / глав. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев и др. – М. : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.